

POLİFONİK ÜSLUPTA BİR KÖY DESTANI: TAŞ TAŞ ÜSTÜNDE

A VILLAGE EPIC IN POLYPHONIC STYLE:
STONE UPON STONE

Nevra VARDAL ATAK
Dr., vardalnevra@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: İnceleme makalesi
Gönderildiği tarih: 14 Şubat 2024
Kabul edildiği tarih: 21 Mayıs 2024
Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2024

Article Info

Type: Review article
Date submitted: 14 February 2023
Date accepted: 21 May 2024
Date published: 25 June 2024

Anahtar Sözcükler

Köy Akımı; Destan; Köy Romanı;
Polifonik Üslup

Keywords

Village Movement; Epic; Village
Novel; Polyphonic Styl

DOI

10.33171/dtcfjournal.2024.64.1.34

Öz

Polonya edebiyatında köy akımının önemli örneklerinden birini oluşturan, Wiesław Myśliwski'nin *Taş Taş Üstünde* (*Kamień na kamieniu*) başlıklı romanı, Polonya köy yaşamına tutulan bir ayna gibidir. Yazarın günlük köy yaşamına detaylıca değinmesi, doğanın köy yaşamı üzerindeki etkisini ele alması, köy gelenekleri ve ritüellerini yansıtması ve köylünün inanç konusundaki eğilimlerini ortaya koyması bağlamında, yapıt bazı edebiyat eleştirmenleri tarafından bir köy destanı olarak adlandırılır. Bu açıdan da Polonya edebiyatında köy sorunsalını en iyi şekilde yansıtan Nobelli yazar Władysław Reymont'un *Köylüler* (*Chłopi*) adlı romanıyla benzerlik gösterir. Destansı özellikleri aynı zamanda onu Adam Mickiewicz'in *Bay Tadeusz* (*Pan Tadeusz*) başlıklı epik manzumesine de yaklaştırır. Bu iki yapıt da Polonya edebiyatı için oldukça önemli, mihenk taşı kabul edilen yapıtlardandır.

Romanın destan türüne yakıştınlmasındaki önemli nedenlerden biri de üslubudur. Başkahraman Szymon Pietruszka'nın dilinden bir monolog biçiminde anlatılan olaylarda, bilinç akışı ve iç monolog teknikleri kullanılarak üç kuşak geriye dek uzanılır. Bu yöntemler sayesinde de Polonya siyasi tarihindeki önemli dönüm noktalarına değinilir. Ayrıca okur Polonya köyünde zaman içerisinde yaşanan değişimlere de tanıklık yapmış olur.

Kronolojik bir sıra olmaksızın, geçmişle şimdinin iç içe geçerek ilerleyen romanın içeriği Szymon'un köy jargonuyla zenginleşmiş, mizah dolu, ironik ve coşkulu diliyle, gerçekçi ve hatta natüralist betimlemeleriyle şekillenir. Ayrıca yazar, günlük konuşma tarzını, retorik bir stilde beslemiş, zaman zaman şiirsel betimlemelere yer vermiştir. Felsefi ve politik propaganda tonun da içinde bulunduğu bu polifonik üslup, romanın anlatımındaki zenginliği ortaya koymaktadır.

Abstract

Wiesław Myśliwski's novel, *Stone upon Stone* (*Kamień na kamieniu*), which is one of the important examples of the village movement in Polish literature, is like a mirror held up to Polish village life. The work is called a village epic by some literary critics, in the context of the author touching on daily village life in detail, discussing the effect of nature on village life, reflecting village traditions and rituals, and revealing the villagers' tendencies towards faith. In this respect, it is similar to Nobel Prize-winning author Władysław Reymont's novel *The Peasants* (*Chłopi*), which best reflects the village problem in Polish literature. Its epic characteristics also bring it close to Adam Mickiewicz's epic poem titled *Mr. Tadeusz* (*Pan Tadeusz*). These two works are very important and considered touchstones for Polish literature.

One of the important reasons why the novel is attributed to the epic genre is its style. The events, narrated in the form of a monologue by the protagonist Szymon Pietruszka, extend back three generations using stream of consciousness and internal monologue techniques. Thanks to these methods, important turning points in Polish political history are touched upon. In addition, the reader witnesses the changes that took place in the Polish village overtime.

The content of the novel, which proceeds without a chronological order, intertwining past and present, is shaped by Szymon's humorous, ironic and enthusiastic language, enriched with village jargon, and realistic and even naturalistic descriptions. In addition, the author nourished his daily speaking style with a rhetorical style and occasionally included poetic descriptions. This polyphonic style, including the philosophical tone and political propaganda tone, reveals the richness of the novel's narrative.

Giriş

Polonya'nın en prestijli edebiyat ödülü olan Nike'yi iki kez kazanan tek yazar olan Wiesław Myśliwski, *Taş Taş Üstünde (Kamień na kamieniu)* başlıklı romanını 1984 yılında ilk defa yayımladığında, yapıt yılın en dikkat çekici edebi etkinliği olarak anılmaya başlanır ve Polonya edebiyatında köy akımını en başarılı temsil eden yapıtlardan biri olarak kabul edilir. Kökleri on dokuzuncu yüzyıla, Genç Polonya dönemi olarak adlandırılan, Polonya edebiyatında modernizmin hüküm sürdüğü yıllara dayanan köy akımı, yirminci yüzyılın altmışlı ve yetmişli yıllarında yeniden gündeme gelmiş, Myśliwski ise romanıyla bu akımın adeta başyapıtını ortaya koymuştur.

Köy konusunun ve köy sorunsalının Genç Polonya döneminden beri popüler bir içerik olarak ele alındığı bilinmekle beraber, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında köy yaşamının yansıtılması bakımından perspektifini değiştirdiği görülür. Edebiyat tarihçisi Stanislaw Burkot, köy akımını açıklarken, "*Köy akımı altmışlı ve yetmişli yıllarda, Avrupa edebiyatları arasında yerel, zengin ve kadim köylü (halk) kültürüyle uyumu nedeniyle Polonya edebiyatının farklılığını vurgulayan belirli bir estetik biçim yaratma çabasıydı*" (Burkot, 1991, s. 322) ifadelerini kullanır. On dokuzuncu ve hatta yirminci yüzyılın ilk yıllarında bile köy, öncelikle köyden gelmeyen yazarların kalemlerinde bir betimleme konusu olarak ön plana çıkmaktadır. Savaş sonrasında ise, köy kökenli yazarların kırsal bölgelerden kentlere gelişleriyle oluşturdukları yeni sınıfın sosyal gelişim olgularını tanımlamaya çalışmaları ve köy temasına bireysel deneyimleri üzerinden yaklaşımları sonucunda, yapıtlardaki köy izleği yeni bir görünüm kazanır. Bu nedenle, savaş sonrası edebiyatta, köy konusuyla ilgili sosyolojik ölçüte göre bir ayırım yapılır. Köy kökenli olmayan sanatçıların yapıtlarında köy unsurları "kırsal temalar" başlığı altında değerlendirilirken, köy kökenli yazarların yapıtlarındaki köy detayları "köy akımı" başlığı altında ele alınır.¹ Bin dokuz yüz altmışlı yılların öncesinde bittiğine inanılan bu köy akımıyla ilgili verdiği bir röportajda, yazar şunları ifade eder:

Köy kültürü hakkındaki düşüncelerimizde hata yapıyoruz: köy yaşamı bittiği için köy kültürünün de bittiğini düşündük. Oysa bu doğru değil. Yunan ve Roma dünyası da çoktan yitip gitti, ne var ki kültürleri hala canlı, ilham verici. Bu nedenle hala onun içinde yaşıyoruz (Detka, 2003, s. 133).

¹ Detaylı bilgi için bkz. Zawada, A. (1983). *Gra w ludowe: Nurt chłopski w prozie współczesnej a kultura ludowa*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.

Myśliwski'nin kendisi de köy kökenine sahip olduğu için çağdaş Polonya köyünün sorunlarını derinlemesine kavrayıp ifade etmekte güçlük çekmez. Ne var ki ele aldığı olaylar ve köy betimlemeleri, Polonya edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Stefan Żeromski'nin (1864-1925) köyü ve köylüyü ele alış biçiminden oldukça farklıdır. Myśliwski, Żeromski'nin natüralist bir tonda yansıttığı yoksulluk, sefalet, ölüm ve vahşet betimlemelerinden uzak, daha çok 1924 yılında Nobel edebiyat ödülünü kazanan Polonyalı yazar Władysław Reymont'un (1867-1925) 1904 yılında kaleme aldığı *Köylüler (Chłopi)* adlı romanında altını çizdiği köylülerin günlük yaşamları, gelenekleri, ritüelleri, gerçekliği ve doğanın insan kaderi üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşır. Ayrıca, Reymont'ta kendi romanında işaret ettiği olduğu gibi Myśliwski de köylü ile toprak arasındaki bağın çok güçlü ve kırılmaz olduğunu vurgular.

Bu noktada romanın bazı edebiyat eleştirmenleri tarafından, doğrudan "köy destanı" olarak değerlendirildiğini ifade etmek gerekir. Yaptın böyle bir türde kategorize edilmesinin öncelikli nedeni kuşkusuz ki köy akımını çok iyi yansıttığının yanı sıra Polonya köy yaşamı ve köylüsünün özelliklerini incelikleriyle göstermesidir. Bu özellikleri, Tıpkı Reymont'un destansı romanında olduğu gibi, günlük köy yaşamı, doğanın köy yaşamı üzerindeki etkisi, köy gelenekleri ve ritüelleri, köylünün inanç sistemine yaklaşımı başlıkları altında sıralamak mümkündür. Ayrıca, destanlar, belirli bir topluluğu köklerinden etkileyen önemli tarihsel olayları ele alırken, genellikle bu topluluğa özgü bir kahramanın gelişimini de yansıtır. Bu bağlamda romanın Polonya köyünü ve başkahraman üzerinden Polonya köylüsünü II. Dünya Savaşı gibi önemli bir tarihsel an içinde göstermesinin yanı sıra, savaş sonrası sosyal ve ekonomik değişimlerin, ayrıca politik gelişmelerin de yapıtın destansı yapısına katkıda bulunduğunu ifade etmek gerekir. Romanın bu güçlü destansı yapısını, çok sesli, polifonik anlatımını besler. Günlük dil, köy jargonu, propaganda tonu, şiirsel betimlemeler ve ifadelerde kullanılan mizahın gücü bu polifonik anlatımı oluşturan unsurlardır. Aşağıdaki bölümlerde, romanı bir köy destanına yakınlaştıran tematik unsurlar ve dilsel özellikler detaylıca incelenecektir.

Romanın Destansı Özellikleri

Köy akımının en önemli örneklerinden olan ve bir köy destanı olarak kabul edilen *Taş Taş Üstünde*, sınırları Polonya köyünün pastoral görüntüsüyle çevrelenmiş bir romandır. Köylünün günlük yaşantısı ise bu sınırları dolduran ayrıntılardır. Kadınların ev işleri, erkeklerin tarlada yaşadıkları, çocukların okul ve kilisede aldıkları eğitimler, gençlerin severek katıldığı içkili ve danslı eğlenceler, bu

eğlencelerde yaşanan aşklar ve kavgalar köylünün günlük yaşantısını oluşturan parçalardan bazılarıdır.

Myśliwski'nin köylünün bu sıradan yaşamı içerisinde kurguladığı romanında vurguladığı konuların başında ise insan yaşamının doğa ile bağlantısı gelmektedir. Her ne kadar, II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki tarihsel gerçeklikler bu baği sistematik biçimde gevşetmiş, doğa yerini kente bırakmış olsa da yazar, insanın doğanın ritmiyle uyum içinde yaşamasının, onunla bir arada var olması ve karşılıklı biçimde tamamlanması durumunun altını çizer. Mevsimler büyük ölçüde kahramanların eylemlerinin belirleyicisidir. Tarlada ne zaman, hangi işin yapılması ve hangi zamanların dinlenme zamanları olması gerektiğine karar veren aslında doğanın kendisidir. Bu noktada köy yaşamının Polonya köyü sınırlarından çıkarak, Hesiodos'un *İşler ve Günler*'inde temellerini attığı evrensel köy yaşamı sınırlarına ulaştığını ifade etmek gerekir. Myśliwski'nin çizmeye çalıştığı bu pastoral yaşamın bir parçası da, köylülerin dini ritüellerle birleştirerek yarattığı geleneklerdir. Bu geleneklerden en önemlisini kuşkusuz ki, mahsulün bereketli olması için Noel'de yeni bir somundan kesilmiş bir dilim ekmeğin, baharda pulluğu ilk defa sürerken, tarlanın ilk bölümüne konulması oluşturur. Ekmek, romanda çok önemli bir semboldür. Toprağın meyvesidir. Doğa ve insanın bir tür birleşimidir, aynı zamanda bir kutsallığı temsil eder. Szymon'un babasıyla henüz küçükken aralarında geçen konuşma bu duruma örnektir:

Biraz büyüdüğümüzde, bazen babama, eğer tarlaya bir dilim ekme koymazsak ne olacağını sorar olmuştuk. Bu soru karşısında kaşlarını çatar bize şeytan tarafından baştan çıkarılmışız gibi bakar, anamı tanık tutmak için ona sorardı:

-Anaları duydun mu, senin itlerin, aklına neler geliyor? Şimdi sopayı alacağım, bu şeytan düşüncelerini kovalayacağım. Hemen haç çıkarın kâfirler!

(...)Ne var ki babamın öfkesi, çabuk parladığı gibi çabuk sönerdi. Cebinden tütün torbasını çıkarır, cigara sarar, o sırada da ekmeği koymazsak ne olacağını anlatmaya başlardı.

-Uğursuzluk olurdu, bu uğursuzlukları sıralamaya başlardı, zararlı otlar biter, dolu yağar, don olur, kuraklık olur, fare, böcek, parazit ürer, en kötüsü de toprak üretkenliğini yitirir, taş gibi olurdu. Babamın sıraladığı bu uğursuzluklara, dedem de kendininkileri eklerdi (Myśliwski, 2016, s. 390).

Destan türü, “*gelenek ve göreneklerin izlerini taşır*” (Özdemir, 2007, s. 73). Romanda da köy yaşamında büyük önem taşıyan gelenekler, başkahramanın dini inançlarını da güçlü bir biçimde etkiler. Dini konulara değinirken, yazar, kurumsal ve dogmatik bir din anlayışındansa doğaya ve geleneğe daha büyük bir yakınlık duyduğunu ortaya koymaktadır. Myśliwski'nin yarattığı köylü tipi, her adımda Tanrı'nın ona eşlik ettiğine ve günlük işlerdeki mücadelesini gözlemlediğine inanır. Tüm istekler Kurtarıcı'ya yöneltilir, ona bir Tanrı'dan çok neredeyse bir insan gibi davranılır. Szymon'un geçirdiği kazada bacağındaki sakatlık yüzünden yaklaşık iki sene hastanede yattığı dönem, aynı odadaki hastalardan biri olan Ambroży'nın sözlerinde toprakla bütünleştirdiği Tanrı'yı nasıl kişileştirdiğini görmek mümkündür: “*Söz konusu toprak olunca yaradan bağışlar seni. Yaradan hep bağışlar zaten. Bu toprakta doğmuş, burada yaşamış burada ölmüş, toprak ne demek bilir. Zaten Yüce İsa, bir bey değildi ki, marangozdu*” (Myśliwski, 2016, s. 197). Ayrıca Szymon'un babasıyla arasında geçen diyalogda Tanrı'nın her an yanlarında olduğuna dair inançları ön plana çıkmaktadır:

Yukarıda öten ne?

-Tarla kuşu baba.

-He ya, tarla kuşu. Tarla kuşu nerden gelir biliyor musun?

-Uçar.

-Uçar tabii, o başka. Günün birinde Rab tarlaya inmiş, bakmış bir köylü sürüyor toprağı. “İşin zor mu?” diye sormuş. Ah hem de ne zor rabbim. O zaman Rab, eline bir avuç toprak almış göğe fırlatmış, ötsün de işin kolaylaşsın demiş (Myśliwski, 2016, s. 390).

Başkahraman Szymon Pietruszka sığ ve ateşli bir inancı olan basmakalıp bir köylü değildir. Örneğin, savaş sonrası komünist dönemde belediye nikâhıyla evlenecek kişilere çeşitli ekonomik yardımlar sunulmakta, belediye nikâhı, kilise nikâhına karşı güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle de belediyede nikâh kıyacak birine ihtiyaç duyulmaktadır. Daha önce polislik yapmış Szymon'a muhtar Rożek, belediyede memur olma teklifini sunduğunda, başkahraman bunu kabul eder. Memurluk işini kabul ettiğinde, açık bir biçimde kiliseyle çatışma içine gireceğini bilmektedir. Çünkü rahip, her Pazar kilisede cemaatine eğer belediyede nikâh kıyarlarsa, imanlarını kaybedeceklerini, cehennem ateşinde sonsuza dek lanetleneceklerini söylemektedir, oysa Szymon rahibin söylediklerini hiç umursamaz. Buna karşın, belediyedeki işini, yine inancının ritüellerine bağlılığı yüzünden kaybeder. Başkahraman Paskalya zamanı yumurta kutsanması ritüeline oldukça

önem verir. Öyle ki çocuk yaşlarından beri sürdürdüğü Paskalya'da kutsanmış yumurta yeme geleneğini, savaş sonrası komünist düzenin en önemli simgesi olan belediye binasında da sürdürmeye çalıştığında sorun yaşar. Bir gün Paskalya sonrası eyalet yönetiminden gelen bir müfettiş, başkan Maślanka'yla belediyedeki odaları teker teker teftiş ettiği sırada, Szymon'u odada masasında Paskalya yumurtası yerken bulur. Bu durum memuriyetinin sonunu getirecektir:

-Bu ne Paskalya yumurtası mı yiyorsunuz Pietruszka?- diye yarı alaycı bir biçimde sordu Maślanka, eyaletten gelense garip garip gülüyordu.

-Evet, kutsanmış yumurta bunlar.- dedim ve soymaya devam ettim.

-Kutsanmış olunca, diğerinden daha mı iyi oluyor?- diye sordu Maślanka.

-Benim için öyle, beğenmeyen yemesin.

-Ya! Bu yumurtaları evinde yiyebilirsiniz, belediyeye getirmeniz çok mu lazım?

-Ne yapayım bir sepet var evde.

-İyi de burası kilise değil, belediye Pietruszka!-dedi, köpek gibi hırladı.

(...)

Bu yumurtaların başıma bir şey açacağını hissetmiştim (Myśliwski, 2016, s. 327).

Romanın destansı yönünü güçlendiren, aynı zamanda da belkemiğini oluşturan tema, köy yaşamının tüm çizgisini kökünden değiştiren II. Dünya Savaşı ve getirdikleridir. Romana epik bir görünüm kazandıran bu güçlü ve dramatik katmanı, yazar iki ayrı perspektiften ele almıştır. Bu noktada genç ve yaşlı kuşak köylülerin savaşa yaklaşımlarında dikkat çekici bir fark ortaya çıkar. Bu farklılıkları en iyi yansıtan örnek, Szymon ve babası arasında geçen diyalogda kendini gösterir. Romanın başkahramanı Szymon, II. Dünya Savaşı sırasında askere çağrıldığında vatanını savunmak için büyük bir istekle askere gitmiştir. Polonya'nın çok kısa bir sürede savaşı kaybetmesinin ardından ise işgalci Nazi Almanyası'na karşı savaşıyan yeraltı direniş örgütlerinde mücadele vermiştir. Öyle ki direniş sırasında 'Kartal' kod adını kullanan başkahramanın, yönettiği küçük bir birliği dahi vardır. Savaşın vahşi yüzünden korkmadan direnişe katılan gençlerin, öleceklerini bildikleri halde, tüm yoksulluklarına rağmen her şeylerini vererek mücadele etmeleri, okura, Antikçağda yazgısının karşısında çaresiz kalan tragedya ve destan kahramanlarını anımsatır. Bu bağlamda da savaş temasının romanın destansı tonunu güçlendirdiğini ifade etmek

yerinde olacaktır. Ayrıca, savaş içerikli bölümleri yapıtın en önemli dramatik sahnelerini oluşturur. Özellikle başlığın da böyle dramatik bölümlerin birinden seçilmiş olması, yazarın konuya yüklediği anlamı yansıtmaya bakımından etkileyicidir. Aynı zamanda yapıtın mottosu da olan *Taş Taş Üstünde* adlı bu halk türküsü direniş sırasında ölen gerillaların cenazesinde söylenmektedir. Szymek Pietruszka da kendi birliğinin komutanı olarak, ölümlerin hızlıca ve gereksiz törenler olmaksızın gömülmesi emrini verirken, kendi cenazesini düşünür. İşte o zaman, kendisinin ölmesi durumunda da tıpkı arkadaşlarının cenazelerinde olduğu gibi hızlı bir defin işlemi sonrasında, yalnızca *Taş Taş Üstünde* türküsünü mızıkayla çalınmasını isteyeceğini düşünür. Çünkü kendisi de taşların üst üste yığılması gibi, toprağın altında ölen onlarca direnişçiyle birlikte belki de üst üste gömülü olacaktır:

Direniş sırasında insanı öldüğü yerde gömerdik. Tabutsuz, çıplak toprağa. Haç olarak da bir parça huş ağacı kesilir, kabuğu bile soyulmadan sadece iki dal parçası alınır, bir telle veya kayışla birbirine bağlanırdı, işte sana haç. Hiçbir iz kalmazdı merhumdan geriye ne bir isim ne soyadı. Kimse bilmezdi kimdi orada yatan. Yanından gelip geçenler bilmez. Belki Tanrı'nın kendisi bile bilmez. (...) Hepsi isimlerini reddetmek ve leş gibi çürümek zorundaydılar. Bazen, eğer ölenin asker şapkası varsa, haça o takılırdı. "Rahat uyu arkadaş, düşünde Polonya'yı gör". Ama asker şapkasına sahip olan azdı. Daha çok, kasket, bere, kayak şapkası, birkaç subay şapkası, koyun derisi şapka veya kalpak da olurdu, ya da bir ad veremeyeceğiniz çeşitli şapkalar, evde ne bulurlarsa o. (...) Bu şapkaları gören bizi asker olarak değil de, toplama, beceriksizler olarak düşünebilirdi. Görünürde, çukur kazan, siper yapan, beylere, av sırasında yardım eden tipler gibiydik, asker gibi değil. Ama herkesin içinde bir şeytan yatardı, kalpler taş gibiydi. Tanrıyı unutmuşlardı, ağlamayı unutmuşlardı. İçimizden birini gömecek olsak bile, kimseden bir damla gözyaşı düşmezdi. Yalnızca hazır ol durumu vardı, o kadar! Çünkü gözyaşı, kurşundan daha derin bir delik açıyordu. Ağzına üç gün bir şey koymamış ve Büyük Perhiz zamanında oruç tutuyormuşçasına aç olsa da, kimse midesindeki guruldama bile izin vermezdi. Ya da hızlıca yutkunmaya. Veya burnunu çekmeye. Kimsenin dudakları âmin diye sessizce kıpırdamazdı bile. Ben, yalnızca, gözlerde nem olmasın diye hepsinin gözlerinin içine bakardım. Çünkü benim için hazır ol, yalnızca ayakları birbirine çakıp, kolları iki yana yapıştırmak değildi. İnsan düşüncelerinde de hazır ol vaziyette olmalıydı, ruhu dimdik durmalıydı, her şeyiyle hazır

ol durumunda kalmalıydı! (...) Ben hazır ol diye bağırdım mı, kambur bile dikilirdi. O zamanlar bana “Kartal” derlerdi. Yaşam ve ölüm arasındaki fark neyse, benim için hazır ol ile rahat arasındaki fark da oydu. (...) Eğer ben de ölseydim, aynı şey olurdu, tek damla gözyaşı akmazdı, yalnızca “hazır ol”! En fazla, mızıkayla bir şarkı çalarlardı: “Taş taş üstünde/ Taşın üstünde taş”. Bu dünyadan göçerken, tüm şarkılar içinde bir tek bunu seçerdim. Yaşamımda duyduğum tüm parçalar içinde bir tek bunu (Myśliwski, 2016, s. 32-34).

Yazar savaşı bir de yaşlı kuşağın perspektifinden ele alır. Çünkü gençler savaşa katılıp, ülkeyi savunmak için askere katılmakta tereddüt etmezken, yaşlı kuşakta durum daha farklıdır. Ülkeyi savunmaya karşı tutumları mesafelidir. Bu noktada Polonya köylüsünün, 1795 yılındaki bölünmeden² beri verilen özgürlük mücadelelerine karşı mesafeli yaklaşımlarının bir yansımasını bulmak mümkündür. Bu tutumu daha iyi anlayabilmek için, köylülerin ayaklanma dönemi olarak bilenen on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, işgalcilere karşı direnen ayaklanmacılarla aralarındaki bağın kopuşundan kısaca söz etmek gerekir. Krakov Ayaklanması sırasında Avusturyalılar, köylülerin de ayaklanmanın bir parçası olmasını engellemek için eğitimsiz ve bilinçsiz halkı, bu ayaklanmanın aslında imparatorluğun beylik sistemini kaldırmak için yapmaya çalıştığını ve yasalara karşı çıktığını yayarak manipüle etmiştir. Bunun üzerine köylüler soyluların malikânelerine saldırıp yağmalamaya başlamış ve karşılaştıkları soyluları da ya ihbar etmiş ya da katletmiştir. “*Krakov Ayaklanması o zamana dek, köylüsüne babalık yapmamış Polonya’ya karşı acı bir uyardır. Köylü tarih boyunca ihmal edilmiş, eğitilmemiş ve*

²18. yüzyılın ikinci yarısında, bir zamanlar güçlü olan Polonya-Litvanya Birliği uğraştığı birçok iç sorun nedeniyle, dış etkilere karşı giderek daha savunmasız hale gelmiştir. 1768 yılında, birliğin gerçekte kontrolünü elinde tutan, Rus İmparatoriçesi tarafından seçilen Stanisław August Poniatowski, aslında yurtsever bir karaktere sahip olduğu için çeşitli reformlar gerçekleştirmeyi denemiştir. Ne var ki temelinde tam bağımsızlık özlemi yatan bu girişimler, Polonya meclisinin kontrolünü elinde tutan Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından hoş karşılanmaz. Ülkede pek çok iç savaş yaşanır ve 1772 yılında Polonya ilk kez üç devlet arasında bölünerek parçalanır. 1787 yılına gelindiğinde, Osmanlı-Rus savaşı başlamış, ayrıca Prusya ve Rusya’nın arasındaki ilişkiler de gerginleşmiştir. Bu karışıklıktan faydalanan Polonya kralı monarşiyi güçlendirmek için yeniden harekete geçer. Meclisi toplayıp yeni kararlar alır. Bu doğrultuda orduyu güçlendirmek, Rusya’nın baskısından kurtulmak ve sürekli Konseyi feshetmek istemektedir. Fakat kaybettikleri ayrıcalıkları geri kazanmak isteyen, Rus yanlısı Polonyalı soyluların ittifakıyla oluşan Targowica Konfederasyonu 1792’de Polonya’yı işgal eder ve 1793 yılında Polonya, Rusya ve Prusya tarafından ikinci kez resmen bölünür. Bölünmenin ardından ordunun sayısı on beş bine indirilir. Ekonomi iflas eder, kral sembolik bir konuma düşer. Bu duruma karşı, Polonyalı bir yurtsever olan Tadeusz Kościusko önderliğinde 1794 yılında bir ayaklanma başlatılır. Mart ayında başlayan ve halk desteğini de arkasına alan bu isyan Prusya ve Rusya’nın birleşmesi sonucunda Kasım ayında bastırılır. Ayaklanmaya katılan herkes Sibiryaya sürgüne gönderilir ve mallarına el konulur. Ve Polonya üçüncü kez 1795 yılında 123 yıl sürecek bir bölünmeyle parçalanır. Detaylı bilgi için bkz. Taluy Yüce, N. (2004). *Özgürlük Peşindeki Polonya*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.

yalnızca fiziksel gücünden yararlanan bir yaratık olarak görülmüştü; bunun için soydaşlarına yabancılardan daha az güvenmesinde şaşılacak bir durum yoktu, aslında” (Taluy Yüce, 2004, s. 71). Yirminci yüzyıla gelindiğinde de bu kopukluğun yer yer kendini hissettirdiği durumlar olmuştur. Romanda özellikle yaşlı kuşağı temsil eden Szymon’un babasının, oğluyla arasındaki diyalogda, geçmişten gelen bu ayrılığın izlerine rastlamak mümkündür:

“Babam şafak söker sökmez tırpanıyla tarlaya gitmişti, benim de onun ardından gitmem ve iki tırpanla işe koyulmamız gerekiyordu. Tam o sırada Gunia bana askere çağrı belgesini getirmişti. Bu sevinçle tırpanı unutup elimdeki kağıtla babama haber vermek için tarlaya uçarak gittim:

“Savaş, baba!”

Babam şaşkın bir biçimde sordu:

“Ne, tırpansız mı geldin? Tırpanın nerde?”

“Savaş, diyorum,” çağrı belgemi gözünün önünde salladım.
“Okusana.”

(...)

“Gidiyon ha”

“Öyle gerekiyor galiba.” (...) “Herkes gidiyor. Franek Dudow ve Kasperek ve Niezgodka Jedrek, başkaları da.”

“Peki, buradaki işleri kim görecek?” dedi, Antek ve Stasiiek daha büyümedi ki daha. (...) Hiç olmazsa hasat bitince gideydin. Belki de bu bizim savaşımız değildir yine.

“Ya kimindir?”

“Öyle ya, niye dövüşeceğiz ki? Ekiyoruz, sürüyoruz, biçiyoruz burada, kimin yoluna çıktık ki? Savaş dünyayı değiştirmez. Sadece gebertir, daha sonra her şey yine savaştan önceki haline döner. Olan daha fazla köylüye olur. Kimse niye ve ne uğruna savaştığını hatırlamaz bile. Çünkü ölen köylünün ardından ne anıtlar dikilir ne kitaplar yazılır ama gözyaşı kalır geriye. Toprakta çürür giderler de, toprak bile hatırlamaz onları” (Myśliwski, 2016, s. 146-147).

Karakterlerin savaşta deneyimlediklerinin yanı sıra, savaş sonrası dönemde köyde yaşanan değişimleri de hemen hemen her bölümde rahatlıkla gözlemlemek mümkündür. Bu değişimler, belirli bir tarihsel süreç içerisinde çeşitli sosyal, ekonomik ve politik dinamikler nedeniyle toplumun ve kültürün başka bir yöne doğru

evrilmesini gözler önüne serer. Bir köy destanı olarak kabul edilen roman, Polonya’da yeni bir köy geleneğini oluşturken, köylünün yaşadığı zorlukların altını çizer. Bu durumun en çarpıcı örneğini, taşrada yetişen insanların modernleşmenin kentsel çözümlerine uyum sağlama zorluklarında bulmak mümkündür. Özellikle, kitabın *Yol* başlıklı ikinci bölümünde, yazar modernleşme öncesinde, içinden sadece bir yolun geçtiği köyünü anlatır. O zamanlar tüm ulaşım bu yol sayesinde sağlanmaktadır. Her köylü yolun kendi bahçesinden geçen kısmını sahiplenir ve o bölümün bakımını üstlenir. Herkesin yol üstünde bir bankı ya da taşı olur, akşamları buralarda sohbetler edilir. Ne var ki bir süre sonra, at arabalarının yerini otomobillerin almasıyla, araba trafiğine yönelik tamamen yeni bir yol inşa edilir. Bu nedenle köyün pek çok sakini tarlalarından mahrum kalırken, bu değişim, insan ilişkilerinin azalması, yol açtığı gürültü ve insanların ölümüyle sonuçlanan sayısız kaza nedeniyle başkahraman tarafından hoşnutsuzlukla karşılanır:

Bizim köyde artık huzur kalmadı. Varsa yoksa otomobiller. Sanki bu yolu otomobiller için yapmışlar da, insanları unutmuşlar. Bu dünyada bir tek otomobiller mi var sanki? Belki zaman gelecek hiç insan kalmayacak, sadece otomobiller olacak. (...) Bugün, kendi ayakları üzerinde yürüyen biri bu otomobiller için yolda engel teşkil ediyor, o kadar. Yolun en kenarında yürüsen bile sana gelip çarpacak sanıyorsun. Yüreğin ağzında yürüyorsun. Otomobillerden korktuğun için değil ama. Böylesi bir ölümle, akıllarda yoldaki tükürük gibi kalacağın için. He yani, ezilmiş bir biçimde. Bu şimdi ölümle aynı mı? Böylesi bir ölümle ebediyete gidilir mi? Bir de korna çalarlar, ön camdan işaret çekerler, hatta camı indiren sülalene indirir. Yayasın ya kötünün de kötüsüsün. Artık ayakların hiç önemi yok. Eskiden tüm ordu piyadeydi. Ve kazanırdı savaşları (Myśliwski, 2016, s. 66-67).

Edebiyat tarihçileri, Myśliwski’nin romanını bir köy destanı olarak adlandırırken, bazı yönlerden de romanın Adam Mickiewicz’in *Bay Tadeusz (Pan Tadeusz)* adlı destansı özellikler taşıyan manzumesiyle benzeşen yönleri olduğunu da işaret etmektedirler. Romantizm döneminin en önemli ismi kabul edilen Adam Mickiewicz, Polonya edebiyatında ‘peygamber ozan’ lakabını alan tek yazardır. Bay Tadeusz ise Mickiewicz’in en ünlü ve en karakteristik yapıtıdır. Sanatçı sürgünde olduğu dönemde “çocukluk yıllarının ülkesi” olan çok sevdiği ve de özlediği “yitik vatan” olarak betimlediği Litvanya’nın hatıraları üzerine yazmıştır bu destansı özellikler taşıyan manzumeyi. Mickiewicz, “*Bay Tadeusz’u her okuyanın, ister sıradan bir insan olsun, isterse küçük bir çocuk, her okuyanın idealize edilmiş bir Polonya’yu anlamasını ister, çünkü bu eser, henüz yurdunu görmemiş ikinci kuşak sürgünler için,*

yani sürgünlerin çocukları için yazılmıştır” (Taluy Yüce, 2002, s. 131). Ne var ki yazarın bu yapıtı kaleme almasındaki asıl amacının “ulusal birliği sağlamak adına Polonya halkına giderek kaybolmakta olan soylu kültürüne ilişkin unsurlara, gelenek ve göreneklere sahip çıkılması gerektiğini anımsatmak.” (Körpe, 2016, s. 130) olduğunu ifade etmek gerekir. İşte bu amacın da *Taş Taş Üstünde* romanıyla en çok benzeşen yön olduğunu belirtmek gerekir. Burkot, Myśliwski'nin romanıyla Mickiewicz'in yapıtıyla arasındaki benzerliği şu sözlerle ifade eder: “*Tıpkı Bay Tadeusz'un soylu dünyasına bir veda olması gibi; Taş Taş üstünde romanı da köylü dünyasına bir vedadır. Bu vedalara kaçınılmaz dönüşümler ve kayıp cennetten bir nostalji havası eşlik eder*” (Burkot, 1991 s. 327). İki yapıt da dönemin gerçekliğini panoramik bir açıdan yansıtırken, aynı zamanda artık geçmişte kalan geleneksel değerlere ve kültüre özlem dolu bir bakışı içerir. Mickiewicz, artık çoktan geçmişte kalmış Polonya'nın ideal soylu kültürüne karşı şiirsel bir övgü ve özlem ifadesi yaratmıştır. Myśliwski de Polonya geleneğini, ulusal kimliğini, toplumsal bağları ve ahlaki yasaları korumada köyün rolünü vurgulamak istemesi dışında bir bakıma Mickiewicz'le aynı tutumu sergilemiştir. Aslında tüm bu başlıklar Polonya soylu yaşamını tanımlarken ele alınan en temel başlıklardır. Myśliwski'nin getirdiği yenilik ise tüm bu kavramları tarih boyunca küçümsenen köylülerle birlikte kullanmasından kaynaklanır. Bu tematik benzerliklerin yanı sıra tür bakımından da benzerliklerden söz etmek mümkündür. “*Myśliwski'nin romanı, içinde farklı, olay ve zamanların yer aldığı bir köy gawędası olarak tanımlanabilir*” (Wroczyński, 1993, s. 195). Polonya edebiyatına ait bir tür olan gawęda, soylu kültür ve geleneğinden türetilen destansı bir nesir türüdür. Serbest bir kompozisyona sahip bu tür, çok sayıda ara bağlantı ve digresyon içerir. Olaylar kronolojik bir sırada ilerlemez ve anlatım stili konuşma diline özgü unsurlarla karakterize edilir.³ Bay Tadeusz'ta da gawęda özellikleri bulmak mümkündür. Özellikle hikâyenin serbest akışında, anlatıcının birinci kişi anlatımında konumlandırılmasında, soylu gelenekleri ve yaşamına yönelik detaylı betimlemelerde bu türün izlerine rastlanır. *Taş Taş Üstünde* ise tek fark soylu yaşamı yerine, köylü yaşamının ele alınmasıdır.

Romanın Polifonik Üslubu

Myśliwski yapıtını “*Mezarlık, Yol, Kardeşler, Toprak, Ana, Ağlamak, Alleluya, Ekmek, Ana Kapı*” başlıklarından oluşan dokuz bölümde yaratmıştır. Her bir bölüm başkahramanın yaşamından farklı farklı zamanların ve insanların hikâyelerini

³ Gawęda türüyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Lyszczyzna, J. (2006). Gawęda. Piechota, M., Pytasz, M. ve Wilczek, P. (Ed.). *Słownik literatury polskiej* içinde (s. 354-355) Katowice: Videograf II.

birbirine bağlayan dolambaçlı bir biçimde kurgulanmıştır. Dolayısıyla, içerik doğrusal bir zamanda ilerlemez, kronolojik bir anlatım yoktur. Adını bir Polonya halk türküsünden⁴ alan başlıkta olduğu gibi olaylar adeta üst üste yığılmış taşlar gibidir. Yoksul, köylü bir ailenin dört oğlundan biri olan başkahraman Szymon⁵ Pietruszka'nın anlatımıyla bir taraftan büyükbabasının anıları sayesinde, ailesinin on dokuzuncu yüzyıla dek uzanan geçmişine değinilirken, diğer taraftan II. Dünya Savaşı'nın Polonya kırsalındaki yansımaları ve savaş sonrası Polonya Halk Cumhuriyeti⁶ döneminin gerçekliği de ele alınır.

İlk bölümde başkahraman, bir mezar yaptırmanın maddi zorluklarını sıraladıktan sonra; atalarını, annesi tarafından büyükbabası Łukasz ile büyükannesi Rozalia'yı, babasının anne ve babası Paulina ile Kacper'ı, anımsar. Hiçbirinin mezar taşı olmadığını, hepsinin doğrudan toprağa gömüldüğünü anlatırken, tarihsel olarak on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanır. Diğer taraftan, başkahraman aile mezarlığına gösterişli bir haç yaptırmak istediğini anlatırken Nazilerle ilgili ilk hikâyesini de okurla buluşturur: *“Bir keresinde Almanlar bizden birini böylesi bir haça asmışlardı. Sanki aşağıdan baktığında gülüyormuş gibiydi. Ama onu aşağıya indirip de ayaklarımızın dibine attıklarında, yüzü acıdan bükülmüş, dili dışarı çıkmıştı. Bağırarak isterken sözcükler boğazına takılıp onu boğmuş gibiydi sanki”* (Myśliwski, 2016, s. 12). Bu ilk alıntı, bir anlamda okura kitabın nasıl bir yapıda ilerleyeceğini de işaret eder. Yaklaşık beş yüz sayfalık yapıtta, Szymek nadiren bir hikâyeyi başka bir anının görüntüsüyle kesintiye uğratmadan bitirebilir. Bu noktada, yazarın bilinç akışı yöntemini kullanarak geçmişin yansımalarını bugünün parçalarıyla karıştırdığını ifade etmek gerekir. Myśliwski, tercih ettiği zikzaklı yol sayesinde, sadece Szymek ve ailesinin yaşamlarının ayrıntılarını değil, aynı zamanda yirminci yüzyıldaki Polonya köyünü de karış karış dolaşır.

⁴ Başlıkta geçen Polonya halk türküsü: *“Taş taş üstünde/ taşın üstünde taş/ bu taşın üstüne/ Bir daha taş.”* Çev. Neşe Taluy Yüce.

⁵ Lehçe'deki yakınlık duygusunu ifade etmek amacıyla isimler farklı çekimlerde kullanılabilir. Örneğin Szymon ismini Szymek ve Szymuś çekimleriyle görmek mümkündür. Romanda da başkahramana sıklıkla Szymek olarak hitap edilmektedir.

⁶ II. Dünya Savaşı'nın ardından Polonya'nın kaderi Yalta Konferansı sonucunda SSCB'ye bırakılmıştır. Ülkenin hızlıca yapılandırılması amacıyla, Polonya İşçi Partisi genel sekreterliğine getirilen sosyalist Władysław Gomułka liderliğinde bir hükümet kurulmuştur. 1947 yılında yapılan demokratik seçimlerde SSCB'nin manipülasyonlarının büyük katkısıyla Polonya İşçi Partisi zafer kazanmış, devletin Polonya Cumhuriyeti adı Polonya Halk Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. Bu isim değişikliği, 1989 yılına kadar sürecek olan Sovyet hegemonyasını yansıtması bağlamında Polonya politik tarihi için önemli bir detayı yansıtmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Lukowski, J. ve Zawadzki, H. (2002). *Concise History of Poland*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bilinç akışı tekniğinin yanı sıra içsel monologlar aracılığıyla da okur, bir anti-kahraman olarak nitelendirilebilecek Szymon'un, köylü, partizan, nikâh memuru, berber, polis, âşık, alkolik veya bir engelli olarak kendi hayatında oynadığı rolleri anımsayışını izler romanda. Başkahramanın aynı zamanda anlatıcının kendisi olduğu yapıtta, diyaloglar çok az yer kaplar. Bu bağlamda, romanı başkahramanın uzun bir monoloğu olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bu monologda her ne kadar köylü bir adamın kaderi anlatılıyor olsa da, aslında bir yandan da köy yaşamı, doğanın köy ve insan yaşamı üzerindeki etkileri ve II. Dünya Savaşı'nın kırsal hayat ve köy kültürü üzerinde yarattığı değişimler ön plana çıkarılmaktadır.

Okuyucunun büyük bir sempati duyduğu ve olay örgüsü ilerledikçe evrensel bir figür olarak ortaya çıkan başkahraman Szymon, birinci tekil kişi anlatımıyla, köy jargonuyla zenginleşmiş coşkulu diliyle, gerçekçi ve hatta natüralist betimlemeler yaratmıştır. Bununla birlikte, bu diyalektin, bu romandaki tek dil sistemi olmadığını da ifade etmek gerekir. *Yazar, diyalektizasyona⁷ ek olarak, romanını yaratırken belirgin bir polifonik üslup kullanmıştır. Bu üslubun içinde, günlük dile ait parçalara, retorik ve felsefi stili içeren izlere, şiirsel betimlemelere, ayrıca yer yer politik propaganda tonuna rastlamak mümkündür* (Czubaj, 1998, s. 45). Bu bağlamda başkahramanın monoloğunun aslında, tek düze bir tona sahip olmadığını özellikle altını çizmek gerekir.

Myskiliwski, kendisinin de içinde büyüdüğü Polonya'nın kırsal bölgelerinin fiziksel, kültürel ve dilsel özelliklerini yakından tanıdığı için, köy yaşamının savaş öncesi halini ve savaş sonrası komünizm altındaki modernleşme sürecini oldukça canlı ve kıvrak bir dille yansıtmayı başarmıştır. Savaş öncesi ve sonrası arasındaki farkı romanın birçok bölümünde görmek mümkündür. Ancak, en belirgin farklılıklar, devleti simgeleyen belediyeyi ilgilendiren kısımlarda ön plana çıkar. Szymon'un aile mezarlığını bitirebilmek için belediyeye başvurup çimento yardımı istediği bölümde belediye başkanıyla yaptığı sohbet dikkat çekicidir. Başkan, belediyenin ekonomik gelişmeye uygun yatırımlara destek verdiğini açıklarken, romanın dilinin de propaganda diline kaydığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Eski düzeni eleştiren, savaştan sonra kurulan yeni komünist düzenin insan yaşamı üzerindeki olumlu yönlerini yücelten bu ton, okurda SSCB'nin güdümlü edebiyatının dilinin etkisini uyandırır da sohbetin ilerleyen aşamalarında, yazarın bu dil stilini bilerek kullandığı, dönemin baskın ideolojisinin jargonuna bilerek yer verdiği anlaşılır.

⁷ **Diyalektizasyon:** Bir edebi eserin tamamı veya bir kısmında görülen belirli bir halk lehçesinden çıkan kelime dağarcığını, deyimleri ve dilbilgisi biçimlerini kapsayan stile verilen isim.

SSCB'nin propaganda dili ekonomik kalkınma temelli oluşan, yaşamın sosyalist politikalarla her daim daha iyi olacağını işaret eden olumlu bir tona sahiptir. Ancak bu olumlu tonun bir sahtelik taşıdığını da ifade etmek gerekir. Başkanın konuşmasının ilk bölümüne bakıldığında bu örnek belirginleşir:

Ekonomik gelişmeye yardım etsin, etmesin, bina için destek veriyoruz. Ama mezar, o başka. Ölüm, öbür dünyanın işi, yani biraz Mevla'yla ilintili. (...) Bizim işimiz yaşamla. Duyuyorsundur, radyoda konuşuyorlar, televizyonda gösteriyorlar, gazetelerde yazıyorlar, toplantılarda tartışıyorlar. Kötü bir zaman seçtin birader. Yaşamı iyileştirmemiz gerek. Doğrusu da bu. Çünkü insanlar daha iyi yaşamayı hak ediyorlar. Uzun yıllar, öbür dünyanın daha iyi olduğunu düşündük. Orası daha adil olacaktı, orada melekler korusu kurulacaktı. Oysa bu dünyanın daha iyi olması lazım. Ve olacak da! Ha, son toplantıda Zarzecze'ye yeni yol yapma kararı aldık, otobüs de koyacağız. Yol olunca köprü de olmalı. Artık arabalar suya batmayacak. Gençler, futbol sahası istiyor, onu da yapacağız, içeceklerine top tepsinler, daha iyi. Kültür merkezi de yapmak lazım. Hemen değil, ama o da yapılacak. Bilmek istersen, evlere su da gelecek. Kaynaktan, az mı kova kova su taşıdık. Şimdi musluğu açacaksın, suyun akacak. Hatta işler iyi giderse, nehre set yapacağız bir gölet oluşturacağız. Çevresine de barakalar koyduk mu, işte yazlıkçılara mekân. Sen o zaman gör. (...) Sen de bana mezar diyorsun. Dedim ya mezar, öbür dünyanın işi. Orayı düşünen, yaşamak istemiyor demektir. Bu vergi ödememekten de kötü. En kötüsü vergini taksimde böleriz veya temizleriz. Ama yaşamak istemeyenin aklından zoru var demektir. Ah Szymek, Szymek, biraderim sen ne zaman köylü olmayı bırakacaksın? Ağalık yüz yıl önce bitti. Artık şifa dönemini hatırlayan kalmadı. Kısa bir süre sonra da direnişi hatırlayan kalmayacak. Şimdi zaman başka. Eskiden az mı acı çektik?! Şimdi geleceği düşünme zamanı. Sen de mezardan söz ederek eski günlere mi dönmek istiyorsun? (Myśliwski, 2016, s. 333-334).

Bu konuşmanın ilerleyen bölümlerinde, yeni düzenin olumsuz yanlarına da değinilir. Başkan, radyo ve televizyon gibi teknolojiler sayesinde ev içerisinde artık ailesiyle konuşmasına gerek kalmadığını keyifle anlatır Szymon'a. Yazarın bu ironik yaklaşımı, aslında ekonomik reformların, teknolojik gelişmelerin insan yaşamının tek iyileştirici gücü olmadığını, aksine ilişkilerin yozlaşmasına etki ettiğini de vurgular niteliktedir. Kitabın yazıldığı seksenli yıllardaki sıkıyönetim dönemi de göz önünde bulundurulduğunda, Sovyet politikalarının insanlar üzerinde artık olumlu duygular

yaratmadığı ortadadır. Öyle ki, 1989 yılına gelindiğinde Polonya, bu hegemonyadan tamamen kurtulmak için verdiği özgürlük mücadelesini kazanmış ve resmen yeniden bağımsız bir cumhuriyet olarak varlığını ilan etmiştir.⁸ Bu bağlamda kitaptaki propaganda dilini yazarın sembolik bir amaç güderek tercih ettiğini ifade etmek gerekir. Stanisław Burkot da kitabı bu bağlamda değerlendirirken şu ifadelere yer verir: *Taş Taş Üstünde, sıkıyönetim döneminde yazılmıştı, yazar da ülkedeki olaylarla ilgili olarak uygunsuz bir şey dememek niyetinde gözüküyordu. Eğer edebiyatımızda Polonya Halk Cumhuriyeti ideolojisi ve tarihi ile gerçek bir ödeşme aramak gerekirse, Myśliwski'nin bu romanı, bozulmanın, toplumun ve bireylerin yozlaşmasının gerçek bir kroniği haline gelir* (Burkot, 2003, s. 360). Bu noktada başkanın konuşmasının ikinci yarısı daha anlamlı bir hale gelir:

Eve gittiğimde hemen devrilip yatıyorum, öyle diyeyim ben sana. Neyse ki televizyon var da, senin yerine, kariyla o konuşuyor, çocukları eğlendiriyor, senin yerine endişeleniyor. Hatta senden daha iyi yapıyor bunları. Düğmeyi açman yeterli, sonra git, yat. Bir zamanlar böyle bir mucizenin olacağına inanır mıydık? İnsanlar, radyoya, telefona inanmazdı. Ama bu öyle mi ya, tablolar, evinin çevresinde uçuşuyor, sanki rüya gibi. Kendi rüyaların, başkalarının rüyalarını seyredip duruyorsun. Kısa bir süre sonra kimse rüya görmez belki ha? Öyle ya niye görsün? Acı çek, terle, zıpla, kaç, kork, bir de ne demek olduğunu anlama (Myśliwski, 2016, s. 339).

Özellikle tercih edilmiş bu propaganda stiline yanı sıra, yapıtta şiirsel betimlemelere de rastlamak mümkündür. Örneğin, Symek'in Naziler tarafından yakalandığı direniş anlarından birinde, botlarını bile giymesine izin vermeden onu tutuklamışlar ve soğuk bir kış gecesi genç direnişçiyi önlerinde uzunca bir süre sürüklemişlerdir. Karlar üzerinde yalın ayak yürümek zorunda kaldığı o anları anımsarken, korku ve dehşet yüklü duygularından söz etmek yerine, başkahraman benzetmeler ve betimlemeler kullanıp düşsel bir dünya yaratarak o andan uzaklaşır. O anları şiirsel bir anlatıma başvurarak şöyle betimler:

Artık gittikçe daha az karda yürüyormuşum gibi geliyordu, sanki ayaklarımın altındaki anızları, güneşte ısınmış tozlu kuru toprağı, gittikçe daha fazla hissediyordum. Sanki tırpanın taşa çarptığında çıkardığı çingiraklı sesi bile duyuyordum. Güneşten yanan ürünü

⁸ Polonya Halk Cumhuriyeti'nde yaşanan tarihsel konular ve 1989 yılında gelen özgürlük için verilen mücadeleler konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Kaczmarek, R. (2021). *Historia Polski 1914-1989*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

ciğerlerime çekiyordum. Hatta bir an başımın üstünde bir tarla kuşu sesi bile duydum (Myśliwski, 2016, s. 204).

Szymon'un dünyayı zaman zaman şiirsel bir prizmadan süzüp algılamasına ek olarak, başkahramanın düşünsel anlamda da farklı yaklaşımları olduğunu belirtmek gerekir. Bir köy romanında felsefi düzeyin yüksek olmayacağı düşünülebilir. Oysa yazar, diyalogların ve bilinç akışının satırları arasına ustaca düşünsel bir derinlik ve felsefi bir üslup eklemeyi başarmıştır. Bu noktada, Myśliwski, köylülerin felsefi tartışmalardan uzak, sığ bir yaşam sürdüğü düşüncesinin yanıltıcı bir görüş olduğunun da altını çizer. Elbette, köylü ansiklopedik bilgilerle dolu entelektüel bir bilinç düzeyine sahip değildir, ancak muazzam yaşam bilgeliği ve içgörü ile biçimlenmiştir. Özellikle, başkahraman Szymon Pietruszka'nın dünya görüşü aslında savaş sonrası Polonya'daki köylülerin gerçeklik algısıyla örtüşür. İçinde günden güne artan boşluk ve amaçsızlık hissi, hayatın anlamsızlığı duygusu onu diğerlerinden ayıran bir özellik olarak ortaya çıkarken, öte yandan bu duygularını dile getirdiği bölümler de yapıtın felsefi katmanına ve üslubuna örnek oluşturur niteliktedir. Szymon ve rahip arasında geçen konuşmalarda bu örneklere rastlamak mümkündür:

- Yaşadım sadece. İyi, kötü, ama elimden gelen buydu. Çünkü insan istediği gibi değil, başına geleni yaşar. İnsan yaşamı kendisi seçemiyor peder, yaşam kendine gerektiği gibi, kafasına göre insanı seçiyor. Biri öyle, bir böyle, başka biri başka türlü. Kimi neye göre seçtiği, birini niye general, öbürünü yargıç, bir başkasını din adamı yaptığı belli değil, örneğin siz peder, rahipsiniz, ben neyim bilmiyorum (Myśliwski, 2016, s. 448-449).

Bunca farklı stilin bir arada başarıyla kullanılması, yazarın polifonik anlatımının ve kaleminin gücünü ortaya koyar niteliktedir. Sadece dilsel zenginlik açısından değil, tematik olarak da romanın pek çok farklı katmandan oluştuğunu belirtmek gerekir. Yukarıda sözü edilen felsefi, dini, pastoral, gelenek ve yurtseverlik temalarının oluşturduğu katmanların yanı sıra Szymon'un en çok diyalog kurduğu babası, yapıtın mizah katmanını oluşturan unsurların başında gelir.

Yaşlı Pietruszka, toprağa, alışkanlıklarına ve geleneklerine çok bağlı, çalışkan bir Polonya köylüsüdür. Dört oğlu içinde en çok kızdığı, geleceğiyle ilgili en umutsuz olduğu oğlu, Szymon'dur. Her ne kadar tüm gençliği boyunca tarladan kaçmaya çalışmış olsa da, ölümüne kadar kendisine bakan, toprağını koruyan oğlu Szymon olmuştur. Bu ikilinin arasında geçen ve çoğu kez babasının öfkeli bir ruh haline bürünmesine neden olan diyaloglar komik anlara da neden olur. Yaşlı Pietruszka'nın

oğluyla konuşurken takındığı “bilge baba” pozu, her seferinde savunduğu kendi dünya görüşüne Szymon’un bir biçimde karşı çıkmasıyla bozulur ve romanın glmeceli bölümleri açığa çıkar. Yapıtta kullanılan mizahın en büyük avantajlarından biri, bu sayede yazarın umutsuz ve trajik durumlarda okuru biraz da olsa glmsetmeyi başarmasıdır. Böylesi trajik bir durumun içinde yer alan mizaha örnek olabilecek en dikkat çekici olay romanın *Ağlamak* başlıklı altıncı bölümünde geçer. Savaş sırasında Nazi subayları köyün meydanından, yirmi beş kişiye toplamış, onları arabalara bindirip kurşuna dizmek için ormana götürmüşlerdir. Szymon da toplanan bu insanların arasında yer alır. Naziler, ormana gtrdkleri bu insanları boyu on, eni iki metre olan bir çukur kazmak için dzlkte sıralarlar. Vurulduklarında kafa kafaya düşmeleri için onları karşılıklı olarak dizerler. Ne var ki Szymon yanındaki arkadaşını kendine siper edip, bir anlık kargaşadan faydalanarak mucizevi bir şekilde oradan kurtulmayı başarır. Savaş sonrasında, Borowice belediyesi olayın yaşandığı yere bir anıt yapmak ister. Bu nedenle belediye yetkililerinin Pietruszka ailesine yaptıkları ziyaret, komik diyaloglara neden olur. Hem belediye yetkililerinin olaya yaklaşımı hem de babanın verdiği tepki bu trajik konuyu mizah seviyesine yükseltir:

(...) Ormanda bizi vurdukları yerde, bir anıt yapacaklarını anlattılar, bir tek benim kaçtığımı genmişler, aslında kimsenin kaçmamış olmasını, herkesin ölmesini isterlermiş. Çünkü kaçan hakkında, orada yatanlardan daha çok Őeyin yazılması gerekiyormuş. Kimse kaçmamış olsaymış, buraya getirdiler ve kurşunlandılar yazılacakmış. Her halükarda benim yaşıyor olmam bir Őeyleri bozacakmış.

-Yaşıyor olmam mı, nasıl yani?

Peki, mezar kazmış mıyım? Kazdım. Kendin için mi? Kendim için. Bana da ateş etmişler, hatta yaralamışlar. Eğer kurşun daha bir isabetli atılsaymış, lrmşm de. Zaten kim hatırlayacakmış benim oradan kaçtığımı. Orada yatanlar hatırlarmış bir tek, çünkü hepsinin adı, anıta kazılıymış. Benimki de kazılabilirmiş. Sanki kabul etsem ne zararı varmış?(...) Aklımı yle karıştırmışlardı ki, ölüp lmediğimi bile bilmiyordum. Votka da kafamı bir hoş etmişti, hani insan lse bile öldüğünü hissetmeyebilirdi. Yiyip içtikten sonra hayır demek de pek hoş olmayacaktı. Ama birden anam mutfaktan seslendi:

-Hadi yallah gidin, oğlumu baştan çıkarmayın. Ona anıt falan lazım değil, Yaradan’a Őükür evine döndü. Az mı ağladım ardında, yine mi ağlamam gerek?- Babama kendine destek olması

için dönüp konuştu: - Sen de bir şey söylesene, babası değil misin?(...)

O zaman babam, anamın korkusundan, isteksizce ağzında bir şeyler geveledi:

-He ya, şimdi bu öldüğünü düşünse, hiçbir iş yapmak istemeyecek. Ama iş çok. Hasat yaklaşıyor. İki dönüm çavdar ettik. Sonra patates toplamak gerek. İş olacak hem de ne iş. Kötü zamanda geldiniz. Hasattan, patates toplamaktan sonra geleydiniz iyiydi. Hatta kışın daha da iyi olurdu (Myśliwski, 2016, s. 275-276).

Myśliwski, romanıyla halk edebiyatının temelini oluşturan sözlü geleneğin etkileyici bir örneğini ortaya koyar. Sözlü hikâye anlatımının gücünü yansıtan başkahramanın anlatıcılığına, yapıtın çeşitli bölümlerinde tanık olmak mümkündür. Tıpkı hikâye yazıcılığından önce var olan, hikâye anlatıcılığında, insanları etkilemenin tek yolunun anlatıcının (hikayecinin) ifade gücünde saklı olması gibi, okur, romanda başkahramanın anlatımının büyümesine tanık olur. Özellikle, romanın *Ana* başlıklı beşinci bölümde bu anlatım tarzının en güzel örneği yer alır. Szymon, belediyede kıydığı nikâhlar sırasında yaptığı konuşmalarla etrafındaki insanları etkilemektedir. Onu dinleyen kişi sayısı her nikâhta biraz daha artar. Başkahraman, kendi anlatıcılığının gücünü şöyle ifade eder: “(...) sanki sözcükler kendiliğinden ağzımdan dökülürdü. Ben nikâh kıymaya başlayınca herkes işi gücü bırakır, yarı açık kapıdan bile olsa seyretmek, dinlemek için odanın önüne doluşurdu. Hatta eğer pencere açıksa, pencerenin önü saksı gibi dizilmiş kafalarla dolu olurdu” (Myśliwski, 2016, s. 227). Ayrıca hastanede kaldığı dönem, yan yatağında yatan ve ölmekte olan hastaya pastoral öyküler anlatarak rahatlatır. “Size tavşanları anlatayım mı ister misiniz?” (Myśliwski, 2016, s. 194) diyerek başladığı bu bölümde, yine başkahramanın anlatım gücü ön plandadır.

Halk edebiyatının en önemli parçası olan sözlü anlatımda hikâyeleri kuşaktan kuşağa aktarmak için anlatıcının hafızası da büyük önem taşır. Roman boyunca da okur, adeta başkahraman Szymon'un hafızasında bir yolculuğa çıkar. Onun anlatıcılığının gücüyle, anılarının nehrinde sakin bir akıntıya kapılır. Hemen hemen her bölümde pastoral ve geleneksel yaşamın tablosuna, başkahramanın sözlü anlatımdaki başarısı sayesinde farklı açıdan bakma şansı bulur. Yazarın polifonik üslubunun gücü kuşkusuz ki, halk geleneğinin büyük parçası olan sözlü anlatımdaki başarısından kaynaklanır. Myśliwski, sözün varlığına oldukça önem verir. Yaşamın anlamını ancak söz sayesinde bulacağına inanır. Öyle ki, sözün değerini yücelttiği bir

bölümle sonlandırır romanını. Bu kısım, Mikhail Bakhtin'in, *Diyalojik Muhayyile* başlıklı yapıtında "Diyalog durursa, her şey durur. Çünkü diyalog, doğası gereği, sonlanamaz; sonlanmamalıdır." (Aktaran Çıraklı, 2015, s. 144) sözlerini anımsatması bakımından da dikkat çekicidir:

Peki, insanlarla beraber, köpekler, kediler ve tüm mahlukat sussa, ne kuşlar ötsen, ne kurbağalar vıraklasa. Nasıl olurdu dünya? Hani dinlemeyi bilirsen, ağaçlar bile konuşur. Hepsisi kendi dilinde tabii, meşe, meşece, kayın, kayınca. Nehir bile konuşur, ürünler bazen dile gelir. Tüm dünya dildir, dil. Mevla bile insanlara sözlerle dua edin demiş, çünkü sözler olmadan, nasıl ayıracak insanları birbirinden? Sözler olmasa, insan, insanı ayırt edemez ki. Yaşam sözlerle başlar, sözlerle biter. Çünkü ölüm de sözlerin sonudur (Myśliwski, 2016, s. 494-495).

Sonuç

Bir Polonya halk türküsünün adı olan *Taş Taş Üstünde* başlığı, monologlar şeklinde yazılan romanın, üst üste binen öykülerden, canlı ve renkli görüntüsü olan anılar sarmalından oluşan yapısını ortaya koyar adeta. Bu sarmalın içerisinde yazar, köy yaşamının ve Polonya köylüsünün dünyaya yaklaşımının geniş bir panoramasını yansıtır. Olaylara zaman zaman bir tarihçi gibi ayrıntılı, gerçekçi bir bakış açısıyla, kimi zaman da yaşananların derin anlamına ulaşmaya çalışan bir filozof gibi yaklaşan başkahraman Szymek Pietruszka, okura bir bakıma Polonya köylüsünün zekâsını, bilgeliğini ve değerlerini de sunar.

Yazarın sıklıkla kullandığı kapsamlı geri dönüşler, iç monologlar ve bilinç akımı yöntemiyle okur, başkahramanın ebeveynleri, büyükanne ve büyükbabaları, komşuları ve yirminci yüzyılın ilk yarısında Polonya kırsalında yaşanan değişiklikleri öğrenir. Bu uzun zaman dilimine yayılan öyküyü çok fazla diyalog kullanmadan, canlı diliyle anlatan başkahraman çok zengin bir anlatım biçimi kullanır. Bu anlatım biçimindeki zenginlik ve polifonik stil, Mikhail Bakhtin'in, "iyi edebiyat yaşamdaki ve dildeki diyalojiye, çok sesliliğe hakkını veren edebiyattır" (Aktaran Erkman Akerson, 2012, s. 203) sözlerini anımsatır. Yazarın polifonik anlatımı oluşturan unsurlara bakıldığında, köy jargonuyla harmanlanmış bir günlük dilin, zaman zaman propaganda zaman zamansa şiirsel bir tona kaydığını görmek mümkündür. Ayrıca felsefi ve dini yaklaşımlarını yansıtan, bazen de imgelerle güçlendirilmiş sembolik ifadeler de Myśliwski'nin bu anlatımını güçlendirmektedir.

Halk edebiyatının önemli bir parçası olan sözlü anlatım örneğinin sergilendiği romanın, bazı edebiyat tarihçileri tarafından köy destanı olarak adlandırılması boşuna değildir. Sözlü hikâye anlatımının gücünü yansıtan başkahramanın anlaticılığına, yapıtın çeşitli bölümlerinde tanık olmak mümkündür. Ayrıca, Polonya edebiyatına özgü bir tür olan gawęda türünün de izlerini taşıyan yapıtın, Adam Mickiewicz'in *Bay Tadeusz* romanıyla benzer özellikler taşımasını, yazarın Polonya'nın geçmiş mutlu günlerine duyduğu özlemin bir yansıması olarak kabul etmek mümkündür.

Ne var ki romanı bir köy destanına yakınlaştıran özelliklerinin başında ele aldığı konular gelir. Öncelikle, tıpkı Władysław Reymont'un destansı romanı *Köylüler*'de olduğu gibi, günlük köy yaşamı üzerinde durduğunu belirtmek gerekir. Kadınların ev işleri, erkeklerin tarlada yaşadıkları, çocukların okul ve kilisede aldıkları eğitimler, gençlerin severek katıldığı içkili ve danslı eğlenceler, bu eğlencelerde yaşanan aşklar ve kavgalar köylünün günlük yaşantısını oluşturan parçalardan bazılarıdır. Bu günlük yaşamın ayrıntıları dışında, yazar özellikle doğanın köy yaşamına etkisi üzerine eğilir. Bu noktada başkahraman Szymek de dahil olmak üzere, köylülerin tüm yaşamını doğanın koşullarına göre düzenlediğini ifade etmek gerekir. Özellikle mevsimlerin bu düzenleyici gücünden söz ederken, romanın, Hesiodos'un *İşler ve Günler*'inde temellerini attığı evrensel köy yaşamı sınırlarına ulaştığını ifade etmek gerekir.

Köy gelenekleri ve ritüelleri de romanı bir köy destanı olarak kabul edilmesine neden olacak başlıklardandır. Myśliwski'nin çizmeye çalıştığı bu pastoral yaşamın bir parçası olarak, köylülerin dini ritüellerle birleştirerek yarattığı gelenekler romanın birçok bölümünde okurun karşısına çıkmaktadır. Ne var ki bu örneklerin etkileycisini, mahsulün bereketli olması için Noel'de yeni bir somundan kesilmiş bir dilim ekmeğin, baharda pulluğu ilk defa sürerken, tarlanın ilk bölümüne konulması oluşturur. Ayrıca, Szymon'un, eyalet yönetiminden gelen bir müfettişin kendisini belediyeodasındaki odasında Paskalya yumurtası yerken bulması üzerine işini kaybetmesi, başkahramanın inançlarının yarattığı ritüellere ne kadar güçlü bir biçimde bağlı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Yapıtın, destansı bir yapısı olduğunu vurgularken, destanların, belirli bir topluluğu köklerinden etkileyen önemli tarihsel olayları ele alırken, genellikle bu topluluğa özgü bir kahramanın gelişimini de yansıttıklarını anımsamak gerekir. Bu bağlamda, Polonya köyünü ve başkahraman üzerinden Polonya köylüsünü II. Dünya Savaşı gibi önemli bir tarihsel an içinde göstermesinin yanı sıra, savaş sonrası sosyal

ve ekonomik değişimler, ayrıca politik gelişmelerin yapıtın destansı yapısına katkıda bulunduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Romanda pastoral bir anlatımla betimlenen köy yaşamındaki değişimin, komünist dönemdeki modernleşme politikalarını yansıtan yol inşaatıyla birlikte başladığını görmek mümkündür. Yol, bir yandan köye uygarlığı taşıırken, öte yandan yol açtığı kazalarla insanların ve hayvanların ölümlerine, ayrıca, yıllar içerisinde oluşan köy yaşamının yarattığı geleneklerin değişmesine neden olmaktadır. Bu değişimle birlikte Szymek'in yaşamında da değişimler yaşanır. Geleneksel ve yoksul bir köylü ailenin oğlu olarak başladığı yaşamına, bir partizan, nikâh memuru, berber, polis, âşık, kavgacı bir alkolik veya engelli bir insan olarak pek çok farklı kimlikte devam eder. Ne var ki, okuru en etkileyen rolünü bir gerillayken verir. Çünkü Szymon'un bu kimliğindeyken deneyimledikleri, aynı zamanda romanın epik tonunu güçlendiren ayrıntılardır. Özellikle Polonyalı gençlerin öleceklerini bildikleri halde verdikleri özgürlük mücadeleleri, daha başından kaybedilmiş bir savaşa katılmaları, Antikçağ tragedyalari ve destanlarındaki, yazgısının karşısında çaresiz kalan kahramanlarını anımsatır okura.

Yirminci yüzyılın ortalarında Polonya'da bir aile mezarı inşa etme arzusuyla başlayan roman, savaş ve açlığı, çeşitli toplumsal dinamiklerin neden olduğu değişimleri içeren bir köy yaşamının anatomisini çıkarır, Farklı birçok stili bir arada kullanılmasıyla oluşan çok sesli anlatım sayesinde, okur bu yolculukta bazen şiirsel bir düzlükte, bazen bir tragedyanın içerisinde, bazen de bir gülmecenin ortasında bulur kendini.

Kökleri insan varoluşunun derinliklerine uzanan roman, içinde barındırdığı farklı katmanlarla bir köy destanı olarak kabul edilmiş ve yazarına Polonya edebiyatında eşsiz bir yer kazandırmayı başarmıştır.

Kaynakça

Burkot, S. (2003). *Literatura polska w latach 1939-1999*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Burkot, S. (1991). *Proza powojenna 1945-1987*. Warszawa: Wydaw.Szkolne i Pedagogiczne;

Czubaj, B. (1998). Dialektyzacja w powieściach Wiesława Myśliwskiego. *Prace Naukowe. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury*, 7, 43-48.

Çıraklı, M. Z. (2015) *Anlatıbilim, Kuramsal Okumalar*. Ankara: Hece Yayınları.

- Detka, J. (2003). *Pomiędzy gawędą a strumieniem świadomości (uwagi o narracji w prozie Wiesława Myśliwskiego)*. Studia Kieleckie - Seria Filologiczna, 4, 129-137.
- Erkman-Akerson, F. (2012). *Edebiyat ve Kuramlar*. İstanbul: İthaki.
- Kaczmarek, R. (2021). *Historia Polski 1914-1989*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Körpe, S. (2016). 18. ve 19. Yüzyıl Polonya'sında Soylu Yaşantısı ve Kültürü (Adam Mickiewicz'in "Pan Tadeusz"u Bağlamında). *Karadeniz Araştırmaları*, 51, 129-148.
- Lukowski, J. ve Zawadzki H. (2002). *A Concise History of Poland*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyszczynna, J. (2006). Gawęda. Piechota, M., Pytasz, M. ve Wilczek, P. (Ed.). *Słownik literatury polskiej* içinde (s. 354-355). Katowice: Videograf II.
- Mysliwski, W. (2016). *Taş Taş Üstünde*. (N. Taluy Yüce, Çev.). İstanbul: Aylak Adam.
- Özdemir, E. (2007). *Yazınsal Türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taluy Yüce, N. (2004). *Özgürlük Peşindeki Polonya*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Taluy Yüce, N. (2002). *Polonya Edebiyatında Aydınlanma-Romantizm-Realizm*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Wroczyński, T. (1993). *Literatura polska po 1939 roku*. Warszawa: Wydaw. Szkolne i Pedagogiczne.
- Zawada, A. (1983). *Gra w ludowe: Nurt chłopski w prozie współczesnej a kultura ludowa*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.

Summary

Stone Upon Stone which was published in 1984 by Polish author Wiesław Myśliwski, who won twice one of the most prestigious awards for Polish literature the Nike Literature Award, is considered one of the most important works reflecting the village movement in the Polish literature that developed in the post-World War II period. The author himself as a man who was born and raised in the village, incorporates his experiences into the circle of universal laws and facts about nature and man.

In the first chapter of the nine-part novel, which consists of the titles "*The Cemetery, The Road, Brothers, The Land, Mother, Weeping, Alleluia, Bread, Gateway*", the reader meets a picture of a Polish village dating from the middle of the twentieth century, whose roots date back to the nineteenth century. The events, which begin with the protagonist Szymon Pietruszki's desire to build a family cemetery, continue with anecdotes that Pietruszki gives about the stories of his own siblings, parents and grandparents. In this way, it becomes possible to see what changes the Polish village went through during the partition, uprising and war periods, in the process of the communist rule and today, through the changes of the

Pietruszki family that went through over several generations. This observation also provides a witness to the sociological and political history of Poland.

The novel, which reflects the Polish village and peasant from different perspectives, is seen as an epic of rural life. In this context, it is possible to find similarities with Polish Nobel Prize writer Władysław Reymont's novel *The Peasants*, which is accepted as a rural epic, both in terms of its subject and structure. Like Reymont, Myśliwski emphasizes that the bond between the peasant and the land is very strong and unbreakable. The author reflects in all its aspects the impact of a heavy downpour or a very long drought on the soil and the villagers. Ultimately, the place where the protagonist feels safe is his land and his village.

Besides Reymont, literary historians point out that the novel has similarities with Adam Mickiewicz's epic poem *Pan Tadeusz*. Mickiewicz wrote *Pan Tadeusz* in a national tone, during the years in exile so that his compatriots would remember their homeland shattered by captivity. It is also considered a farewell to the noble world. Similar to this approach in *Pan Tadeusz*, the novel *Stone Upon Stone* is considered a farewell to the peasant world. While both works reflect the reality of the period from a panoramic perspective, they also contain a yearning look at the traditional values and culture of the past.

The historical layer is one of the elements Myśliwski often uses to strengthen the epic tone of his novel. It is possible to see that this tone comes to the fore especially in the chapters on war experiences. The struggle for freedom of the Polish youth despite knowing that they will die, their participation in a war that was lost from the very beginning, reminds the reader of the heroes in the ancient tragedies and epics, who were helpless in the face of their fate.

The reflections of the new communist order established after the war on the village shed light on the dramatic changes in village life. The construction of wide automobile roads, as a symbol of civilization and progress, starts a new era in which the passage becomes difficult for horse-drawn carriages and people, and various accidents occur. In fact, this new period is a period in which old traditions and peasant spirit have weakened as a result of modernization.

Myśliwski chose the name of the novel with a symbolic title from a Polish folk song and placed it as the motto in the work by quoting it in full. The events in the novel are like stones stacked on top of each other, just like in the motto. In this context, it would be appropriate to state that the story, which develops on the protagonist's effort to build a family cemetery for his family, is not told in a chronological order. There is a spiral timeline where the past and the present are intertwined. It is the memories of Szymon Pietruszki that drives this timeline. These memories, which the protagonist expresses with his rich narration, are sometimes grotesque, embellished with humor and irony in a funny tone, and sometimes full of pain and realism. It is as if Pietruszki is speaking through a folk wisdom formed over the centuries. It is possible to state that this unique language put forward by the author is simple in appearance, but has a deep, multi-layered structure like a well.

In the novel, in which Szymon Pietruszki expresses his memories in the first person narration by using the stream of consciousness technique and internal monologues, the dialogues take up very little space. In this sense, it would not be wrong to evaluate the novel as a long monologue of the protagonist. It should be noted that in this long monologue, besides the peasant dialect, different language systems are also used. Traces of humor and irony from the daily language, sections with rhetorical and philosophical styles, poetic expressions and the tone of propaganda shaped by the political discourse used from time to time gave the work a polyphonic style.

In addition to this polyphonic style, Myśliwski with his novel presents an impressive example of the oral tradition that forms the basis of folk literature. It is possible to witness the narration of the protagonist, which reflects the power of oral storytelling, in various parts of the work. The reader witnesses the magic of the protagonist's narration in the novel, just as the only way to influence people in storytelling, which existed before storywriting, is hidden in the power of expression of the narrator (storyteller).